

УДК 338.439.02

О.О. Зеленська, канд. екон. наук

С.М. Зеленський, канд. екон. наук

Н.О. Алешугіна, канд. екон. наук

Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

**ПРАВОВА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ БЮДЖЕТНОЇ ПІДТРИМКИ
АГРАРНОЇ ГАЛУЗІ В УКРАЇНІ**

Е.А. Зеленская, канд. экон. наук

С.Н. Зеленский, канд. экон. наук

Н.А. Алешугина, канд. экон. наук

Черниговский национальный технологический университет, г. Чернигов, Украина

**ПРАВОВАЯ РЕГЛАМЕНТАЦИЯ БЮДЖЕТНОЙ ПОДДЕРЖКИ
АГРАРНОЙ ОТРАСЛИ В УКРАИНЕ**

Olena Zelenska, PhD in Economics

Serhii Zelenskyi, PhD in Economics

Nataliia Aleshuhina, PhD in Economics

Chernihiv National University of Technology, Chernihiv, Ukraine

**LEGAL REGULATION OF BUDGETARY SUPPORT TO THE AGRICULTURAL
SECTOR IN UKRAINE**

Здійснено критичний аналіз нормативно-правового забезпечення бюджетної підтримки аграрної сфери в Україні. Визначено недоліки окремих положень законодавчих актів та проблеми, що виникають у процесі їх застосування на практиці. Запропоновано альтернативні варіанти правового регулювання аграрної сфери в Україні з використанням бюджетних методів та важелів, застосування яких, на думку автора, дозволить підвищити ефективність функціонування аграрної галузі України і, в кінцевому рахунку, вирішити проблему забезпечення продовольчої безпеки держави.

Ключові слова: бюджетна підтримка, об'єкти регулювання, методи і важелі бюджетного регулювання, субсидії, дотації, квоти, тарифи, ціни.

Осуществлен критический анализ нормативно-правового обеспечения бюджетной поддержки аграрной сферы в Украине. Определены недостатки отдельных положений законодательных актов и проблемы, возникающие при их применении на практике. Предложены альтернативные варианты правового регулирования аграрной сферы в Украине с использованием бюджетных методов и рычагов, применение которых, по нашему мнению, позволит повысить эффективность функционирования аграрной отрасли Украины и, в конечном счете, решить проблему обеспечения продовольственной безопасности государства.

Ключевые слова: бюджетная поддержка, объекты регулирования, методы и рычаги бюджетного регулирования, субсидии, дотации, квоты, тарифы, цены.

The article presents a critical analysis of the regulatory framework of budgetary support to the agrarian sector in Ukraine. Identify deficiencies of certain provisions of laws and problems encountered in their application in practice. To offer an alternative of legal regulation of agrarian sphere in Ukraine using the budgetary practices and leverage the use of which, in my opinion, will improve the efficiency of the agricultural sector of Ukraine and, ultimately - solve the problem of food security of the state.

Key words: budget support, the adjustment items, methods and instruments of budget management, grants, subsidies, quotas, tariffs, prices.

Постановка проблеми. Вирішення проблеми продовольчої безпеки країни багато в чому залежить від якості нормативно-правового забезпечення, що створює інституційну основу для здійснення економічних відносин, у тому числі бюджетних, спрямованих на її вирішення. Нині проблема вдосконалення законодавчої бази в АПК України та її наближення до законодавства Європейського Союзу відповідно до Угоди про асоціацію та до відповідних міжнародних стандартів (наприклад, щодо безпеки продуктів харчування тощо) помітно актуалізувалася. Це цілком зрозуміло і виправдано, адже аграрна сфера на сьогодні формує 13 % ВВП України, 11 % доходів Державного бюджету України та забезпечує значні валютні надходження й оптимізує сальдо зовнішньоторговельного балансу держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем нормативно-правового забезпечення процесу бюджетного регулювання розвитку агросфери в Україні присвячено велику кількість праць вітчизняних науковців, зокрема О. Бородіної,

П. Гайдучького, А. Гальчинського, В. М. Гейця, О. І. Гойчук, М. Я. Дем'яненко, С. М. Кваші, Д. Ф. Крисанова, В. Месель-Веселяка, Л. В. Молдаван, Б. Й. Пасхавера, П. Т. Саблука, О. М. Шпичака, О. В. Шубравської, В. Юрчишина та ін.

Однак динамічна зміна політичних, економічних, соціальних, екологічних та інших умов розвитку агросфери, продовольчих ринків тощо зумовлює необхідність постійного вивчення і коригування окремих положень нормативно-правових актів, що регулюють їх функціонування з метою забезпечення ефективного розвитку АПК та забезпечення продовольчої безпеки держави.

Мета статті. Метою цієї статті є вивчення та критичне осмислення норм і положень нормативно-правової бази України у сфері бюджетного регулювання розвитку агросфери, визначення альтернативних і більш оптимальних форм і методів прямої та непрямої бюджетної підтримки АПК в Україні на сучасному етапі її розвитку.

Виклад основних результатів дослідження. Нижче представлено положення основних законів, що нині регламентують в Україні напрями, обсяги, механізми і т. ін. бюджетної підтримки (прямої чи опосередкованої) аграрної галузі.

Так, Закон України «Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві» [1] визначає, що розмір державних централізованих капіталовкладень, які спрямовуються на зміцнення матеріально-технічної бази соціальної сфери села та агропромислового комплексу, має становити не менше 1 % від вартості ВВП України. Ці капіталовкладення виділяються в Державному бюджеті України окремим рядком. Централізовані капіталовкладення спрямовуються, передусім, на реалізацію державних програм. Частина доходу підприємств та організацій, що витрачається на розвиток та утримання соціальної сфери села, звільняється від оподаткування.

Законом України «Про державну підтримку сільського господарства України» [2] визначено такі напрями бюджетної підтримки галузі:

1. Державне регулювання цін окремих видів сільськогосподарської продукції.

Зміст державного цінового регулювання полягає у здійсненні Аграрним фондом у межах організованого аграрного ринку України державних інтервенцій в обсягах, що дозволяють встановити ціну рівноваги (фіксінг) на рівні, не нижчому за мінімальну інтервенційну ціну та не вищому за максимальну інтервенційну ціну.

Об'єктами державного цінового регулювання є такі види сільськогосподарської продукції: пшениця тверда і м'яка; зерноsumіші пшениці та жита; кукурудза; ячмінь; жито озиме та ярове; горох; гречка; просо; овес; соя; насіння соняшнику, ріпаку, льону; шишки хмелю; цукор-пісок (буряковий); борошно пшеничне і житнє; м'ясо та субпродукти забійних тварин та птиці; молоко сухе; масло вершкове; олія соняшникова. Цей перелік визначається за результатами моніторингу аграрного ринку та підлягає офіційному оприлюдненню. Для об'єктів державного цінового регулювання встановлюється гранична торговельна надбавка (націнка) на рівні не вище 20 % оптово-відпускної ціни виробника (митної вартості) для кінцевого споживача.

Фінансові інтервенції здійснюються Аграрним фондом за рахунок придбання окремих об'єктів державного цінового регулювання на організованому аграрному ринку на умовах споту або форварда з метою встановлення ціни рівноваги в розмірі, який не є меншим від значення мінімальної інтервенційної ціни.

Фінансові інтервенції здійснюються у такому порядку:

а) якщо рівень ціни пропозиції на умовах споту або форварда на визначений об'єкт державного цінового регулювання протягом однієї торгової сесії не є меншим встановленого рівня мінімальної інтервенційної ціни або є меншим за такий рівень не більше ніж на 5 %, фінансова інтервенція не здійснюється;

б) якщо рівень ціни пропозиції є меншим від встановленого рівня мінімальної інтервенційної ціни від 5 до 20 % її значення, то Аграрний фонд здійснює фінансову інтер-

венцію у розмірах, достатніх для встановлення ціни рівноваги на рівні, що не є меншим за рівень мінімальної інтервенційної ціни;

в) якщо рівень ціни пропозиції є меншим за рівень мінімальної інтервенційної ціни більше ніж на 20 % її значення, то Аграрний фонд призупиняє торгівлю таким товаром та провадить консультації з учасниками біржового ринку;

г) Аграрний фонд може у виняткових випадках здійснювати фінансову інтервенцію, якщо протягом однієї торгової сесії виникає загроза встановлення ціни рівноваги на рівні, що є меншим за розмір мінімальної інтервенційної ціни, або коли Кабінет Міністрів України приймає постанову щодо закупівлі таких об'єктів державного цінового регулювання, не пов'язаної з державним ціновим регулюванням (у тому числі для потреб державного резерву).

Фінансові інтервенції не здійснюються з метою придбання сільгосппродукції, що була раніше імпортована в Україну без прийняття КМУ відповідного рішення.

У державному бюджеті на черговий рік передбачаються витрати на здійснення фінансових інтервенцій. Якщо на кінець звітного бюджетного року обсяг державного інтервенційного фонду сформовано повністю, то кошти, що залишаються не використаними Аграрним фондом, підлягають зарахуванню до складу доходів державного бюджету. На період дії режиму заставних закупівель окремих об'єктів державного цінового регулювання Аграрний фонд виконує від імені держави функції кредитора.

2. Державні заставні закупівлі зерна.

Запроваджуються за рішенням Кабінету Міністрів України. Згідно із режимом державних заставних закупівель Аграрний фонд (кредитор) надає бюджетну позику виробнику зерна, яке є об'єктом державного цінового регулювання (позичальнику), під заставу такого об'єкта, що оформлюється переданням кредитору подвійного складського свідоцтва. Розмір суми бюджетної позики не може перевищувати 80 % розміру мінімальної інтервенційної ціни. Бюджетна позика надається на строк, встановлений сторонами, який не може перевищувати одного маркетингового періоду. Пролонгації та дисконтування (списання) основної суми та процентів не дозволяються.

3. Фінансова підтримка суб'єктів господарювання агропромислового комплексу через механізм здешевлення кредитів та компенсації лізингових платежів.

Здешевлення кредитів здійснюється в режимі кредитної субсидії та полягає у субсидуванні частини плати (процентів) за використання кредитів, наданих банками в національній та іноземній валюті.

Компенсація лізингових платежів полягає у частковому відшкодуванні сплачених суб'єктами господарювання агропромислового комплексу лізингових платежів за придбані техніку та/або обладнання для агропромислового комплексу на умовах фінансового лізингу.

Кредитна субсидія та/або компенсація лізингових платежів надаються на конкурсній основі особам, які є суб'єктами господарювання агропромислового комплексу.

Субсидуванню підлягає частина плати (процентів) за кредитом, сума якого використовується за цільовим призначенням. Кредитна субсидія надається у порядку та розмірі, визначених Кабінетом Міністрів України: у національній валюті – у розмірі не менше 1,5 облікові ставки НБУ за короткостроковими, середньостроковими та довгостроковими кредитами, що діє на день нарахування відсотків за користування кредитами, але не вище розмірів, передбачених кредитними договорами; в іноземній валюті – у розмірі не менше 10 % річних, але не вище розмірів, передбачених кредитними договорами. Кредитна субсидія не надається особі, яка є стороною договору заставної закупівлі зерна (стосовно об'єкта такої закупівлі) та позичальнику, якого визнано банкрутом, стосовно якого порушено справу про банкрутство та що перебуває на стадії ліквідації.

Обсяги коштів, що спрямовуються на фінансову підтримку суб'єктів господарювання агропромислового комплексу через механізм здешевлення кредитів та компенсації

лізингових платежів, встановлюються Законом України про Державний бюджет України на відповідний рік. Кабінет Міністрів України щорічно приймає постанову про режим надання кредитної субсидії та компенсації лізингових платежів.

4. Дерегуляція українського ринку сільськогосподарської продукції та заборона дискримінації прав її власників.

Із метою запобігання створенню штучного дефіциту аграрної продукції в агроспоживаючих регіонах та спекулятивного збільшення цін на продукти першої необхідності на їх території законодавством заборонено введення будь-яких адміністративних, кількісних або якісних обмежень під час переміщення аграрної продукції та продуктів її переробки по всій території України.

Кабінет Міністрів України встановлює режим цінового регулювання вартості таких послуг:

- а) ветеринарної медицини (проведення лабораторних досліджень, оформлення ветеринарного сертифіката або свідоцтва);
- б) хлібної інспекції (огляд та оформлення сертифікатів);
- в) карантинної інспекції (огляд та оформлення сертифікатів, проведення фумігації);
- г) ідентифікації та реєстрації сільськогосподарських тварин.

При цьому вартість таких послуг не може перевищувати ціну, розраховану за двадцятипроцентною нормою рентабельності до витрат, здійснених на їх надання.

5. Бюджетна тваринницька дотація.

Надається з метою підтримки рівня платоспроможного попиту українських споживачів продукції тваринництва та запобігання виникненню збитковості українських виробників такої продукції.

Об'єктами бюджетної дотації є: велика рогата худоба, свині, вівці, коні, птиця свійська, кролі, молоко незбиране екстра, вищого, першого та другого ґатунків (не піддане будь-якому обробленню, переробленню чи пакуванню для потреб подальшого продажу), вовна стрижена, кокони тутового шовкопряда, мед натуральний.

Отримувачем бюджетної дотації або спеціальної бюджетної дотації є безпосередній виробник об'єкта такої дотації.

Розмір спеціальної бюджетної дотації на черговий бюджетний рік встановлюється Кабінетом Міністрів України у твердих сумах з розрахунку на одну голову об'єкта дотації, що перебуває у власності суб'єкта дотації станом на початок чергового бюджетного року. Як база для розрахунку дотацій, а також для визначення ціни при закупівлі продукції тваринництва безпосередньо у виробника використовується мінімально допустимий рівень цін на продукцію тваринництва.

6. Інші види державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників.

Підтримка сільськогосподарських товаровиробників незалежно від виду та обсягу продукції, яку вони виробляють, може надаватися через:

- виділення бюджетних субсидій з розрахунку на одиницю оброблюваних угідь;
- часткового бюджетного відшкодування вартості висіяного високорепродукційного насіння сільськогосподарських культур;
- виконання цільових державних програм, спрямованих на підвищення родючості ґрунтів, боротьбу зі шкідниками та хворобами сільськогосподарських рослин і тварин, ведення сільського господарства на радіаційно забруднених територіях;
- застосування державних форвардних закупівель зерна на організованому аграрному ринку України;
- відшкодування в обсязі до 50 % вартості будівництва та реконструкції тваринницьких ферм і комплексів з кількістю великої рогатої худоби не менше 500 голів, свинюматок – не менше 1200 голів та птиці - не менше 1 мільйона голів, а також в обсязі до 30 % відшкодовується вартість закупівлі техніки та обладнання для сільськогосподар-

ського виробництва, будівництва та реконструкції підсобних підприємств з перероблення та зберігання сільськогосподарської продукції;

- застосування нульової ставки ввізного мита при ввезенні на митну територію України безпосередньо сільськогосподарськими товаровиробниками виключно для власних потреб техніки та обладнання для сільськогосподарського виробництва (тракторів, комбайнів, сільськогосподарських машин, вантажних автомобілів, причепів, обладнання для тваринництва і птахівництва, забою худоби та птиці, виробництва продуктів харчування, зберігання і подальшого перероблення зерна, овочів, фруктів, м'яса, молока, відходів виробництва, для виробництва біопалива та інших альтернативних видів енергії), аналоги яких не виробляються в Україні;

- здешевлення вартості засобів ідентифікації та реєстрації сільськогосподарських тварин;

- компенсація та відшкодування за рахунок коштів державного бюджету сільськогосподарським товаровиробникам вартості збудованих у сільській місцевості соціально-побутових об'єктів (житлові будинки, гуртожитки, дитячі садки та ясла, школи, медичні пункти), інженерно-технічних комунікацій (дороги, водопровідні, каналізаційні, газові мережі та мережі електропередачі, альтернативних видів тепло- та енергопостачання) за умови, що вони забезпечують діяльність цих соціально-побутових об'єктів (збудовані сільськогосподарськими товаровиробниками соціально-побутові об'єкти та інженерно-технічні комунікації, на які сільськогосподарські товаровиробники отримали компенсацію, не можуть бути продані, реалізовані, передані в заставу або будь-яким іншим чином відчужені і використовуються виключно за призначенням). Порядок використання бюджетних коштів визначається Кабінетом Міністрів України;

- підтримка надання послуг із маркетингу та просування продукції на ринок (створення та підтримка розвитку оптових ринків сільськогосподарської продукції, державної системи моніторингу аграрного ринку, біржової торгівлі продукцією і товарними деривативами, заготівельно-збутових, постачальницьких та інших обслуговуючих підприємств та організацій у сфері агропромислового комплексу, організація виставок і виставкових заходів);

- підтримка заходів, пов'язаних із забезпеченням контролю якості та безпеки продуктів харчування.

Порядок надання вищезазначених видів підтримки визначається постановами Кабінету Міністрів України.

У Постанові Кабінету Міністрів України № 104 від 13.02.2012 р. «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для фінансової підтримки заходів в агропромисловому комплексі» [3] визначено механізм використання коштів, передбачених у державному бюджеті Мінагрополітики за програмою «Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі». Метою використання бюджетних коштів є збільшення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції, підвищення продуктивності в сільському господарстві, сприяння розвитку аграрного ринку та забезпечення продовольчої безпеки. Головним розпорядником бюджетних коштів і відповідальним виконавцем бюджетної програми визначено Мінагрополітики.

Відповідно до вищезазначеної Постанови передбачено використання бюджетних коштів за такими напрямками:

- створення і забезпечення резервного запасу сортового та гібридного насіння;
- державна підтримка сільськогосподарської дорадчої служби;
- здійснення заходів з охорони і захисту, раціонального використання лісів, наданих у постійне користування агропромисловим підприємствам;
- селекція в рослинництві;
- розвиток тваринництва;

- часткова компенсація вартості складної сільськогосподарської техніки вітчизняного виробництва;
- здійснення фінансової підтримки суб'єктів господарювання агропромислового комплексу через механізм здешевлення кредитів та компенсації лізингових платежів;
- надання фінансової підтримки для створення оптових ринків сільськогосподарської продукції;
- часткове відшкодування суб'єктам господарювання вартості будівництва та реконструкції тваринницьких ферм і комплексів та підприємств з виробництва комбікормів;
- фінансування заходів із захисту, відтворення та підвищення родючості ґрунтів;
- підтримка сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів;
- часткове відшкодування вартості будівництва нових тепличних комплексів;
- виконання програми селекції у тваринництві та птахівництві на підприємствах агропромислового комплексу;
- виплата субсидій на гектар посівів;
- державна підтримка сільськогосподарських товаровиробників через здешевлення страхових платежів (премій).

Використання бюджетних коштів на фінансування вказаних заходів, погашення бюджетної кредиторської заборгованості, зареєстрованої в органах Державної казначейської служби України, закупівля товарів, робіт і послуг за бюджетні кошти, складення та подання фінансової і бюджетної звітності про використання бюджетних коштів, а також контроль за їх цільовим та ефективним витрачанням здійснюються в установленому законодавством порядку.

Розділ 3 Закону України «Про фермерське господарство» [4] визначає положення державної підтримки фермерських господарств в Україні. Так, цим Законом передбачено, що новостворені фермерські господарства у період становлення (3 роки; у трудонедостатніх поселеннях – 5 років) можуть отримати допомогу за рахунок Державного і місцевого бюджетів, а також через Український державний фонд підтримки фермерських господарств.

Кошти Державного бюджету України спрямовуються на меліорацію земель, а також на консервацію та рекультивацію малопродуктивних сільськогосподарських угідь, на придбання сільськогосподарської техніки (комбайнів, тракторів, автомашин, бульдозерів, сівалок тощо). За рахунок місцевих бюджетів фермерським господарствам може надаватися допомога у будівництві об'єктів виробничого і невиробничого призначення, житла, проведенні заходів щодо землеустрою.

Український державний фонд підтримки фермерських господарств є державною бюджетною установою, яка виконує функції з реалізації державної політики щодо фінансової підтримки становлення і розвитку фермерських господарств. Його кошти надаються новоствореним фермерським господарствам на безповоротній або поворотній основі (залежно від місцезнаходження), а також спрямовуються на забезпечення гарантій, поруки при кредитуванні банками фермерських господарств. Головним розпорядником бюджетних коштів визнано Міністерство аграрної політики та продовольства України, розпорядником нижчого рівня – Фонд.

Новоствореним фермерським господарствам та фермерським господарствам з відокремленими фермерськими садибами, фермерським господарствам, які провадять господарську діяльність та розташовані у гірських населених пунктах, на поліських територіях, визначених Кабінетом Міністрів України, передбачено надання коштів на безповоротній основі за бюджетною програмою «Фінансова підтримка фермерських господарств» для таких цілей: відшкодування вартості розробки проектів відведення земельних ділянок для ведення фермерського господарства; відшкодування частини витрат, пов'язаних зі сплатою відсотків за користування кредитами банків та часткову компенсацію витрат на придбання одного трактора, комбайна, вантажного автомобіля,

будівництво та реконструкцію тваринницьких приміщень, включаючи вартість проектно-кошторисних документів, страхування фермерських господарств; підготовку, перепідготовку, підвищення кваліфікації кадрів фермерських господарств у сільськогосподарських навчальних закладах; розширення досліджень з проблем організації і ведення виробництва у фермерських господарствах, видання рекомендацій з питань використання досягнень науково-технічного прогресу в діяльності фермерських господарств. На поворотній основі допомога надається за бюджетною програмою «Надання кредитів фермерським господарствам» для виробництва, перероблення і збуту виробленої продукції, на здійснення виробничої діяльності та інші передбачені статутом Українського державного фонду напрями підтримки фермерських господарств.

Іншим фермерським господарствам надається допомога за рахунок коштів Державного бюджету України і місцевих бюджетів, у тому числі через Український державний фонд підтримки фермерських господарств, на поворотній основі строком до п'яти років на такі цілі: придбання техніки, обладнання, поновлення обігових коштів, на виробництво та перероблення сільськогосподарської продукції, будівництво та реконструкцію виробничих і не виробничих приміщень, у тому числі житлових, закладення багаторічних насаджень, розвиток кредитної та обслуговуючої кооперації, зрошення та меліорацію земель.

Основні положення державної підтримки особистих селянських господарств визначені Законом України «Про особисте селянське господарство» [5]. Згідно з цим Законом державна підтримка особистих селянських господарств здійснюється відповідно до загальнодержавних і регіональних програм за рахунок коштів Державного і місцевих бюджетів.

Кабінет Міністрів України відповідно до загальнодержавних програм щорічно під час підготовки проекту Державного бюджету України передбачає відповідні кошти на підтримку особистих селянських господарств. Органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування відповідно до регіональних програм щорічно передбачають кошти у проектах місцевих бюджетів на підтримку особистих селянських господарств.

Органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування в межах своїх повноважень сприяють особистим селянським господарствам:

- в організації у сільській місцевості кредитних спілок, сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів для надання послуг із заготівлі, зберігання, перероблення та збуту сільськогосподарської продукції, спільного використання технічних і транспортних засобів та соціально-побутового обслуговування, забезпечення кормами і молодняком худоби та птиці;
- в організації діяльності з надання інженерно-технічних, ветеринарних, агрономічних, зоотехнічних та інших послуг, а також послуг із забезпечення сортовим насінням, садівним матеріалом, племінною та продуктивною худобою, гібридами та кросами птиці, сільськогосподарською технікою та обладнанням;
- у виділенні земельних ділянок єдиним масивом;
- в отриманні кредитів для будівництва житла, господарських будівель і споруд, придбання сільськогосподарської техніки та обладнання;
- в організації у сільській місцевості фахової підготовки та перепідготовки членів особистого селянського господарства.

Закон України «Про державне регулювання імпорту сільськогосподарської продукції» [6] встановлює порядок тарифного і нетарифного регулювання імпорту сільськогосподарської сировини та продуктів її переробки для створення рівних умов конкуренції між продукцією вітчизняного виробництва та продукцією нерезидентів, а також деякі методи цінової підтримки сільськогосподарських товаровиробників України.

Тарифне регулювання імпорту сільськогосподарської продукції. Ввізні (імпортні) мита на товари встановлюються та змінюються Верховною Радою України. Повні ставки ввізного мита на товари першої та другої груп Української класифікації товарів зов-

нішньоекономічної діяльності (крім підакцизних) встановлюються у подвійному розмірі до розміру пільгових ставок ввізного мита. Повні ставки ввізного мита на товари третьої – двадцять четвертої груп Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності, а також на підакцизні товари встановлюються на рівні пільгових ставок.

Сезонні мита на ввезення сільськогосподарської продукції. Сезонні ввізні мита запроваджуються щорічно у подвійному розмірі до розміру пільгових ставок ввізного мита на сільськогосподарську продукцію груп Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності протягом строку збирання і закладення на зберігання аналогічної продукції українського виробництва. Сезонні мита вважаються винятком з преференційних або пільгових режимів, у тому числі з угод про вільну торгівлю, митні союзи, виробничу кооперацію та інших подібних міжнародних угод, якщо це передбачено такими угодами. Сезонні мита протягом часу їх дії заміщують ввізні мита.

Сезонні мита встановлюються стосовно товарів, які підпадають під визначення певних кодів Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності (07.01-07.08, 08.06.10, 08.07.10, 08.08.10, 08.08.20, 08.09.10000, 08.09.20, 10.01-10.05, 10.08, 12.06-12.08, 12.10, 12.12.91, 12.12.92, 12.13, 12.14) та при цьому оподатковуються за пільговою ставкою, яка дорівнює або перевищує 30 %.

Нетарифне регулювання імпорту продукції тваринництва. З метою підтримання конкурентоспроможності вітчизняних виробників продукції тваринництва Кабінет Міністрів України встановлює щорічні квоти (кількісні обмеження) на ввезення продукції, що підпадає під визначення першої та другої груп Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності та оподатковується ввізним митом за пільговою ставкою, яка дорівнює або перевищує 30 %.

Квоти у поточному році діють до дня проведення аукціону з їх продажу на наступний рік та поширюються на імпортні поставки продукції тваринництва з усіх країн. При цьому сільськогосподарська продукція, що підлягає квотуванню, не звільняється від обкладення ввізним митом.

Обсяг квоти стосовно окремого виду продукції тваринництва не може перевищувати 10 % від обсягу виробництва аналогічної продукції в Україні року, що передує поточному. Конкретний обсяг квоти в межах зазначених 10 % визначається Кабінетом Міністрів України відповідно до обсягів вітчизняного виробництва окремого виду продукції тваринництва та обсягів її споживання (включаючи імпортовану) у році, що передує поточному.

Щорічні квоти на ввезення імпортової продукції тваринництва реалізуються за кошти на аукціонах, які проводяться Міністерством сільського господарства і продовольства України після оприлюднення статистичних даних щодо фактичних обсягів вітчизняного виробництва продукції тваринництва та обсягів її споживання (включаючи імпортовану) у році, що передує поточному. Квоти, що залишаються нереалізованими протягом зазначеного строку, подальшій реалізації або використанню не підлягають. За проведення аукціону з покупців імпортних квот стягується державне мито у розмірі, передбаченому законодавством. Доходи, отримані від продажу квот, зараховуються до Державного бюджету України.

Сільськогосподарська продукція, яка ввозиться на митну територію України, підлягає санітарно-епідеміологічному, радіологічному, а в разі ввезення об'єктів державного ветеринарно-санітарного контролю та нагляду – ветеринарному контролю.

Закон України «Про систему інженерно-технічного забезпечення агропромислового комплексу України» [7] визначає, що:

1. Видатки на розвиток системи інженерно-технічного забезпечення агропромислового комплексу передбачаються щорічно в державному бюджеті окремими рядками.
2. Цінова політика в системі інженерно-технічного забезпечення агропромислового комплексу спрямовується на попередження диспаритету цін.

3. Внутрішній фінансовий контроль за використанням виділених бюджетних коштів здійснює центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну аграрну політику, та інші органи відповідно до своїх повноважень.

Кредитування суб'єктів системи інженерно-технічного забезпечення агропромислового комплексу здійснюється з урахуванням пріоритетів інноваційно-інвестиційного оновлення основних фондів підприємств агропромислового комплексу. Його механізм встановлює Кабінет Міністрів України. З цією метою він: формує систему державного цільового кредитування технічного переоснащення агропромислового виробництва, вносить пропозиції щодо необхідних для цього обсягів державних кредитних ресурсів, встановлює порядок використання кредитних ресурсів та визначає обсяги часткової компенсації вартості придбаної нової техніки.

Митна політика стосовно системи інженерно-технічного забезпечення агропромислового комплексу спрямовується за допомогою митно-тарифних та нетарифних заходів на захист економічних інтересів суб'єктів цієї системи (передусім резидентів) і здійснюється відповідно до митного законодавства.

Закон України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою» [8] визначає, що державна підтримка страхування сільськогосподарської продукції полягає у наданні з державного бюджету сільськогосподарським товаровиробникам грошових коштів у вигляді субсидій на відшкодування частини страхового платежу (страхової премії), фактично сплаченого ними за договорами страхування сільськогосподарської продукції. Частина страхових платежів, яка субсидується з державного бюджету, визначається Кабінетом Міністрів України.

Закон України «Про сільськогосподарську кооперацію» [9] визначає, що основними завданнями державної політики з підтримки сільськогосподарських кооперативів є формування сприятливої податкової, фінансово-кредитної, інвестиційної політики щодо діяльності кооперативів та їх членів, а також розроблення механізму їх державної підтримки. Державна підтримка сільськогосподарських кооперативів здійснюється відповідно до державних та регіональних програм за рахунок державного і місцевих бюджетів.

Так, Закон України «Про зерно та ринок зерна в Україні» [10] визначає такі напрями державного регулювання ринку зерна:

- запровадження режиму державних заставних закупівель;
- формування державного продовольчого резерву зерна з метою підтримки належного рівня продовольчої безпеки та здійснення державної аграрної інтервенції;
- забезпечення фінансування Аграрного фонду;
- проведення цінової політики на ринку зерна та страхування ризиків для суб'єктів зернового ринку;
- впровадження механізму експорту та імпорту зерна і продуктів його переробки за міжнародними договорами;
- забезпечення фінансування програм експорту та імпорту зерна за міжнародними договорами за рахунок коштів державного бюджету;
- запровадження декларування зерна, що знаходиться на зберіганні на зернових складах, а також зерна, що зберігається суб'єктами виробництва зерна та іншими суб'єктами господарювання у власних або орендованих зерносховищах;
- забезпечення моніторингу ринку зерна;
- здійснення митно-тарифної політики;
- забезпечення розробки балансів зерна та періодичного їх уточнення;
- фінансування науково-селекційної роботи та насінництва, впровадження їх досягнень;
- забезпечення фінансової підтримки виробників насіння, науково-дослідних установ, сортовипробувальних станцій за рахунок коштів державного бюджету;

- надання часткової компенсації сільськогосподарським товаровиробникам сортів надбавок за придбане ними насіння високих репродукцій за рахунок коштів державного бюджету;
- запровадження системи державних форвардних закупівель;
- запровадження режиму тимчасового адміністративного регулювання цін;
- надання тимчасової бюджетної дотації.

Закон України «Про державне регулювання виробництва і реалізації цукру» [11]. Державне регулювання виробництва цукру та вирощування цукрових буряків передбачає квотування обсягів виробництва цукру, що поставляється на внутрішній ринок України. Квоти визначаються щорічно Кабінетом Міністрів України. Обсяги виробництва цукру в межах квоти розподіляються між цукровими заводами на конкурсних умовах. Для стабільного забезпечення потреб внутрішнього ринку цукром протягом року та недопущення значних сезонних коливань ціни на нього визначаються квартальні та місячні обсяги реалізації цукру. Декларування наявності цукру є обов'язковим для всіх суб'єктів підприємницької діяльності незалежно від форми власності, які виробляють цукор і зберігають його для подальшої реалізації.

Обсяги закупівлі цукру для задоволення внутрішніх державних потреб визначаються щорічно Кабінетом Міністрів України. закупівля цукру здійснюється за умови попереднього фінансування витрат виробників цукру та цукрових буряків у межах мінімальних цін на відповідну продукцію, встановлених законодавчо. У межах попереднього фінансування зазначених витрат може застосовуватися державне матеріально-технічне забезпечення виробників цукру та вирощування цукрових буряків. Обсяги і порядок попереднього фінансування та державного матеріально-технічного забезпечення виробників цукру та цукрових буряків передбачаються Державним бюджетом України.

Грошові розрахунки між підприємствами, що закуповують цукор для задоволення державних потреб, і виробниками цукру та цукрових буряків здійснюються через центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів.

Законом врегульовані також особливості ціноутворення в бурякоцукровому комплексі. Так, мінімальна ціна на цукрові буряки і цукор (у межах встановленої квоти) визначаються щорічно Кабінетом Міністрів України з урахуванням базисної цукристості. Мінімальні ціни на цукор і цукрові буряки встановлюються на рівні, що забезпечує прибутковість виробництва відповідних видів продукції.

Із метою недопущення спаду виробництва цукру в Україні та створення умов для нарощування обсягів його виробництва здійснюється пільгове державне кредитування виробників цукру та цукрових буряків. Обсяги коштів, що призначаються для надання кредитів виробникам цукру та цукрових буряків, визначаються Державним бюджетом України на поточний рік. Умови та порядок надання таких кредитів, терміни та порядок їх повернення встановлюються Кабінетом Міністрів України.

Закон України «Про молоко та молочні продукти» [12] визначає, що державна підтримка виробників молока, молочної сировини і молочних продуктів здійснюється через фінансування з Державного бюджету України:

- програм розвитку селекційно-племінної роботи в молочному скотарстві, протиепізоотичних заходів, що мають загальнодержавне значення;
- дотацій на молоко незбиране екстра вищого, першого та другого ґатунку і вершки незгущені;
- підтримки виробництва продукції дитячого харчування;
- надання пільгових короткострокових і довгострокових кредитних ресурсів;
- лізингових послуг щодо придбання обладнання вітчизняного та зарубіжного виробництва для технічного переоснащення і запровадження сучасних технологій виробництва та переробки молока і молочних продуктів суб'єктами господарювання;

– стимулювання підвищення якості молока, що відповідає вимогам державного стандарту України, через доплати у відсотках до закупівельної ціни: для молока гатунку екстра – 25 %; для молока вищого гатунку – 20 %.

Положення щодо нарахування та виплати коштів для державної підтримки виробників молока, молочної сировини та молочних продуктів затверджуються Кабінетом Міністрів України за погодженням з комітетами Верховної Ради України з питань аграрної політики і земельних відносин та з питань бюджету.

Як бачимо, чинним законодавством України врегульовано численні аспекти розвитку сільського господарства, переробних та обслуговуючих галузей, продовольчого ринку тощо. Але чимало з них передбачають надмірне державне регулювання розвитку згаданих сфер або, навпаки, лишають неврегульованими окремі питання їх функціонування, дублюють положення інших законів та не відповідають стандартам ЄС й іншим міжнародним стандартам. З огляду на це 12.02.2015 р. Верховною Радою України було прийнято Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення умов ведення бізнесу (дерегуляція)» [13]. Як очікується, цей Закон має позитивно вплинути на умови ведення бізнесу в аграрному секторі економіки, оскільки передбачає скорочення функцій і оптимізацію процедур адміністративного регулювання господарської діяльності в галузі. Закон відмінив ветеринарні свідоцтва, сертифікацію пестицидів і агрохімікатів, сертифікати та свідоцтва виробника про якість тощо.

Дуже часто реалізація положень чинних Законів на практиці призводить до інших наслідків, ніж ті, які очікувалися законотворцями (табл.).

Таблиця

Оцінка практичної реалізації окремих форм і напрямів бюджетної підтримки АПК в Україні

Напрямок бюджетної підтримки	Наслідки його застосування на практиці	Пропонована альтернатива
1	2	3
Тваринницька дотація	Зниження закупівельних цін на продукцію тваринництва, збитковість виробництва більшості видів тваринницької продукції, скорочення поголів'я худоби і птиці, відсутність у виробника стимулів для зниження собівартості продукції	Підвищення рівня купівельної спроможності населення
Регулювання цін на сільськогосподарську продукцію, у т. ч. через інтервенційні заходи	Величезне навантаження на бюджет, складний і непрозорий механізм реалізації, гра на користь агробізнесу, а не безпосередніх с.-г. виробників, відсутність покращення цінової ситуації, стримування підприємництва в галузі, протидія ринковим механізмам	Орієнтація на механізм ринкового ціноутворення
Здешевлення кредитів	Практична недоступність пільгових кредитів для дрібнотоварних господарств усіх категорій, переважання короткострокових кредитів, відсотки за кредит сплачуються виробниками регулярно і в повному обсязі, а відшкодування здійснюються ДКСУ із запізненням; обмеження верхньої межі відсоткових ставок посилює рівень корупції	Продовжувати використання, але за умови фактичного забезпечення рівних можливостей виробників у їх отриманні, узгодженні термінів сплати відсотків та компенсації відсоткової ставки державою
Компенсація лізингових платежів	Не вирішує проблему забезпечення сіл. госп-ва основними засобами через недостатні обсяги компенсації, підвищення собівартості вітчизняної техніки, виробництво непопулярної техніки, нав'язування аграріям низькоякісної вітчизняної техніки, зловживання і корупція при здійсненні компенсації	Розвиток приватних лізингових компаній. Справедливий розподіл компенсацій між виробниками

Закінчення табл.

1	2	3
Прямі дотації виробникам	Доступні дуже обмеженій кількості великих товаровиробників, що мають політичний вплив на розподіл коштів бюджету, виділяються несвоєчасно, без врахування сезонності сільськогосподарського виробництва	Забезпечення рівного доступу і своєчасного (на початку року) виділення бюджетних коштів із наданням переваг господарствам, які забезпечують екологічні, ветеринарні та інші стандарти (а не великим чи малим). Концентрація ресурсів на пріоритетних напрямках розвитку агропродовольчого комплексу
Податкові пільги	Через неадекватне визначення об'єкта оподаткування (площа земельних угідь) не дотримується принцип справедливості оподаткування, оскільки великі агрохолдинги, які отримують значні прибутки, сплачують мізерні суми податків до бюджету. Відсутність відповідальності за порушення умов спеціального режиму оподаткування призводить до того, що суб'єкт може займатися впродовж року чим завгодно, а оподатковуватись у пільговому режимі як сільгоспвиробник (цей режим скасовується лише наступного року)	Підвищення ставки фіксованого сільськогосподарського податку. Для видів агробізнесу, де нелогічно як об'єкт оподаткування використовувати земельні площі (наприклад, птахофабрики), об'єктом оподаткування доходів має бути виторг. Застосування при оподаткуванні аграрної продукції пониженої (на рівні 7–10 %) ставки ПДВ

Висновки. Таким чином, вивчення положень нормативно-правового забезпечення, що стосуються бюджетної підтримки агросфери в Україні, дозволяє зробити висновок, що нинішнє чинне законодавство помітно відстає від потреб регулювання системи продовольчої безпеки держави. На нашу думку, його доцільно вдосконалювати, зосереджуючи першочергову увагу на таких напрямках:

- визначення і застосування таких форм, методів та інструментів бюджетної підтримки АПК, які в сучасних умовах виступатимуть доповненням до об'єктивних законів ринку, а не діятимуть на противагу їм та формування ринкових інституцій, здатних виконати це завдання;
- посилення відповідальності за дії або бездіяльність у процесі здійснення фінансової підтримки аграріям;
- раціональне використання бюджетних коштів із відмовою від неефективних державних програм фінансової підтримки сільгоспвиробників;
- державна фінансова підтримка має здійснюватися прозоро і відповідно до специфіки та строків проведення сільськогосподарських робіт, потреб продовольчого ринку та споживачів, а не можливості окремих виробників лобіювати власні інтереси;
- підтримка агросфери має бути орієнтована на її стратегічний розвиток, на підвищення рівня конкурентоспроможності галузі, а не на вирішення поточних проблем, звідси – необхідність підтримки розвитку ринкової інфраструктури, розвиток села, людський розвиток тощо;
- стимулювання споживчого попиту на продукти харчування (через зростання реальних доходів населення, надання прямої адресної допомоги найбільш вразливим верствам, сприяння розвитку експорту і т. ін.), низький рівень якого є суттєвим стримуючим фактором розвитку аграрного виробництва;
- реформування фінансово-кредитної системи, яка обслуговує аграрний сектор, у напрямку адаптації її функцій, механізмів та строків кредитування, пільг, принципів роботи з позичальниками тощо до потреб аграріїв.

Список використаних джерел

1. *Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві* [Електронний ресурс] : Закон України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/400-12>.

2. *Про державну підтримку сільського господарства України* [Електронний ресурс] : Закон України. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1877-15>.
3. *Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для фінансової підтримки заходів в агропромисловому комплексі* [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/104-2012-п#n8>.
4. *Про фермерське господарство* [Електронний ресурс] : Закон України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/973-15>.
5. *Про особисте селянське господарство* [Електронний ресурс] : Закон України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/742-15>.
6. *Про державне регулювання імпорту сільськогосподарської продукції* [Електронний ресурс] : Закон України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/468/97-вр>.
7. *Про систему інженерно-технічного забезпечення агропромислового комплексу України* [Електронний ресурс] : Закон України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/229-16>.
8. *Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою* [Електронний ресурс] : Закон України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4391-17>.
9. *Про сільськогосподарську кооперацію* [Електронний ресурс] : Закон України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/469/97-вр>.
10. *Про зерно та ринок зерна в Україні* [Електронний ресурс] : Закон України. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/37-15/print1367234281232437>.
11. *Про державне регулювання виробництва і реалізації цукру* [Електронний ресурс] : Закон України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/758-14>.
12. *Про молоко та молочні продукти* [Електронний ресурс] : Закон України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1870-15>.
13. *Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення умов ведення бізнесу (дерегуляція)* [Електронний ресурс] : Закон України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/191-viii>.